GIDA GÜVENLİĞİ VE TOPLUM 5.0

Prof.Dr.Zerrin Toprak, Karaman
Dokuz Eylül Üniversitesi,
İk. İd.Bil.Fak.
Buca, İzmir
zerrin.toprak@deu.edu.tr

GİRİŞ : GIDA GÜVENLİĞİ KAVRAMINI YENİDEN ANLAMLANDIRMA SÜRECİNDE AKILLI TOPLUM

Güvenlik, her yeni global değişim ve dönüşümle birlikte ilave kelimeler kazanarak, anlamı güçlendirecek zengin terminoloji yüklenen, olgusal içerikli bir kavramdır. Ulusal Siber Güvenlik Strateji rehberinde (2016-2019) kritik hizmet ve altyapının çökertilmesiyle, kamu düzeninin bozulması ve güvenlik ilişkisi kurulurken; can kaybı, ekonomik zarar ve hizmetlerin aksaması ve/veya ortadan kalkması unsurlarına yer verilmiştir. Akıllı toplum, güvenlik olgusunun neresindedir?. Akıllı olma sözlüklerde, *doğruyu yanlıştan "ayırt etme" kabiliyeti olan, sağduyulu,* anlamında tanımlanmaktadır. Felsefesi itibariyle süreklilik taşıyan günün getirdiği değişikliklere uyum sağlayan bir tanımlamaya ihtiyaç duymaktadır. Başka bir ifadeyle ucu açık bir kavramdır. Uygun sayısallıkta, yenilikçi, birlikte sinerji yaratabilme yeteneği, örgütlenebilme kapasitesi olan bireylerin yaşadığı yerleşimlerde sektörel bütünleşik düşünebilen yaratıcı, yenilikçi, girişimci vb özellikleri ile daha çok nüfuslu alanlar itibariyle akıllı (smart) kent[1] tanımları içinde de yer almaktadır.

İnsan sağlığı ve besin zinciri bütünlüğünde karşılaşılan yeni tehditlerin ilgi alanı virüs ve bakteri habitatı/ekolojisi içinde kalacak şekilde yerleşimlerin genişletilmesine ilişkindir. Hayvanların taşıdığı mikropların insan için bir tehdit halini alması, tarım faaliyetleri için yeni alanlar açmalarıyla başlamıştır. İnsanların yaşam alanlarını nüfus artışı ve gıda ihtiyacı nedeniyle genişletmeleri ve kırı istila etmeleri içinde yaşadığımız yüzyıla özgü bir olgu değildir. Kızamık, tüberküloz, boğmaca ve grip için farklı hayvanlara işaret edilmektedir. Günümüzdeki diğer bir tartışma konusu, donmuş toprakların iklim değişikliği nedeniyle ısınması ve insanların yerleşimine giderek uygun hale gelmesidir. Oysaki donmuş toprakların bakterilerin uzun süre, belki de milyonlarca yıl canlı kalması için ideal ortam sağladığı bilinmektedir. Virüslerin de uzun süre dayanabildiği gözlemlenmektedir. Bir araştırmaya göre, buzulların erimesi ile de geçmişin bakteri ve virüsleri yeryüzünde etkili hale gelmektedir (BBC, 2017). Araştırmacıların 2014'te, Sibirya'da 30 metre derinlikte 30 bin yıllık iki önemli virüsü (Pithovirus sibericum ve Mollivirus sibericum) yeniden canlandırdığını hatırlamak yerinde olacaktır (Legendre, 2015: 8). Endüstriyel faaliyetlerin de tetiklediği iklim değişikliklerine bağlı olarak, bu tür olayların nadir olmayacağı maalesef araştırmanın sonucunda belirtilmektedir. Bu şekilde bilinmeyen virüs ve bakterilerle yeniden karşılaşma ortamı oluşturulmaktadır.

Bütün bu değişmeler, kişisel sağlık da dahil olmak üzere, mekânsal stratejik yeni taktikler gerektirmektedir. Bulundukları alanda canlılık ve sürdürebilirlik sağlayacak temel duruşuyla, toplumun çeşitli risklerden uzaklaşabilmesi için; kültürlerarası farklılıklardan istifade edebilme, tehditleri dayanışma ve işbirliği projeleriyle kazanca çevirme, ilgi gruplarından istifade edebilme, bilgilendirilmiş toplumun, genç, yaşlı, kadın, erkek gibi çeşitli gruplarından gelen bilgi ve çabaları değerlendirme, geçmişin ve bugünün bilgi ve tecrübelerini, hedeflere ulaşmada buluşturup kullanabilme araçları etkin kullanılması hedeflenmektedir. Başka bir ifadeyle akıllı toplum, ileriye

[1] Akıllı kentin kavramsal akrabaları arasında dijital kent (digital city), ileri teknoloji kent (U-City:Ubiquitous City): Kentin idari işlevlerini ve süreçlerini sistemleştirerek yaşam kalitesini iyileştirmek ve şehir değerini yükseltmek için her yerde bulunan altyapılar, teknolojiler ve hizmetler üzerine inşa edilen ileri teknoloji geleceğin şehri, bilgi kenti (information city), düşünen kent(thinking city), yaratıcı kent(ingenious, creative city) kavramlar yer almaktadır

yönelik sürdürülebilir refahın sağlanmasında, görev ve sorumluluklarının her alanda farkında olabilecek şekilde, bireysel ve toplumsal risk yönetimini uzlaştırma ve krizi yönetebilme anlamına gelmektedir. Bu yaklaşım, bir sürdürülebilirlik sürecidir. Bu süreçte ülkeler, toplumsal sermayelerini güçlendirmek, dijital siber eko-sistemde güç kazanmak, akıllı teknolojileri değerlendirmek, yerleşiklerin hareketliliğini çeşitli nedenlerle, örneğin salgın hastalıklar ile çok yönlü suç olasılığında ve gerçekliğinde, yerleşiklerin mekânsal takibini sağlamada gizli veya açık yöntemlerle, "toplumun güvenliği ve özgürlük adına", "rekabet" ederek kendilerini zorunlu olarak geliştirmektedir.

Küresel ve/veya bölgesel risklerden bilinen ana başlıklardan herhangi biri görünür hale geldiğinde veya bir adım öne çıktığında, doğrudan veya dolaylı; diğer tehditler de konunun bir yanında yer almaktadır. Son zamanlarda jeolojik ve meteorolojik tehditler kadar teknolojinin geliştirdiği biyolojik ve siber saldırılar öne çıkmıştır. Karşılaşılan risklerin merkezinde her zaman gelişmişlikleri farklı olsa da, kalabalık ve sıkışık nüfusa sahip yerleşimler yer almaktadır.

2019 yılının sonu itibariyle etkileri itibariyle ölümcül sonuçlar yaratan bir "küresel virüs salgını" konusu Çin yönetimi tarafından gündeme getirilmiştir. Diğer salgınlar gibi atlatılacağı beklentisi yerine, kısa zamanda, kalıcı olabileceği endişesi başlamıştır. Olgu taşıdığı riskler itibariyle, gerçek dünyamızı zorlasa da "ölüm korkusu" ile 2020 Nisan ortalarında artık hayatımıza yerleşmiş ve küresel ölçekte de kamu politikalarını etkiler hale gelmiştir. Artık uzaylılar gelse şaşırmayız denilen "küresel fantastik gerçeklik ortamındayız". Nihai tahlilde, bütünleşik risk yönetimi terminolojisini güçlendiren "bütünleşik tetikleyici risk yönetimi" kavramı öne çıkmıştır. Neredeyse bütün riskler birbirini güçlendirmek için adeta kol kola girmektedir. Bu kavram da, "kol kola girmiş riskler" anlamına gelmektedir.

Dikkat edilirse, söz konusu tehlike ne tip olursa olsun, aslında taşıdığı özellikler ve yarattığı tehditlerin toplumsal ortaklığından bahsedilebilecektir. Mekânın korunmasında daha önceki tehditlerde öne çıkan askeri ve askeri olmayan sanal ve gerçeklik ortamında korunması listelenen araçlar (klasik ve modern): ülkesel olarak normlar, toplumun sosyo-kültürel değerleri iken; Covid -19 virusunun sahip olduğu bilinen tehditler ve bilinmeyen riskler nedeniyle konu sağlıklı yaşam olduğunda, söz konusu kültürel davranış kalıplarının bir kısmından da korunma anlamı öne çıkmıştır. Söz konusu, bir kısım kültürel değerlerin tehdit edici boyutu ise yüzyıllardır korunan değerler olup, onları görmezlikten gelmek kolay bırakılacak bir konu olamamaktadır.

Covid-19 için tanımlanan "pandemik" sözcüğü; pandemi, eski Yunanca'da tüm anlamına gelen παν (*pan)* ile insanlar anlamına gelen δῆμος (*demos)* kelimelerinden türetilmiştir. İlk defa bütün dünyada evlerde kalarak veya diğer kişilerden "izole" olarak küresel ölçekte bir tecrübe yaşanmıştır. Eğer bir olay yaşanmasaydı, fantastik gerçeklik/realism tipi bir romanın sayfalarında kalan bir hikaye değeri taşıyabilecekti. Oysaki bu salgın, üzerinde çok yönlü çalışılması gereken toplumsal bir gerçeklik olarak karşımızda durmaktadır. Artık "sarılma, öpüşme, el sıkışmadan başlayarak, en keyif aldığımız toplu yürüttüğümüz ritüeller, kültürel ve sanat faaliyetler yanında dokunarak bir kumaş veya meyve seçmek gibi alışkanlıklarımız, "küçüklerin gözlerinden, büyüklerin ellerinden" selamlaşması rafa kalkmış görünmektedir. Belki asla raf ömrü bitmeyecektir. Kültürel alışkanlıklar konusu aslında bu tebliğin temasını oluşturmamakla birlikte, virüs ile mücadelede çok önemli role sahiptir. Ancak anlatım bütünlüğü açısından zaman zaman değinilmesi de kaçınılmaz olmaktadır.

Birleşmiş Milletler (1992, 1994), güvenlik tanımlamasındaki kriterler; özellikle yavaş veya aniden ortaya çıkan ve ekonomik, doğal - siyasi nedenlerden kaynaklanan, günlük hayatın işleyişini bozan güvenli olmayan ortamlar yaratan olgulara işaret etmektedir. Bu olgular tehlike yaratma anlamında birbirini etkileyebilen ve tetikleyebilen özelliğe sahiptir. Belirtilen konular, ekonomik, sosyo-kültürel vb risklere işaret etmektedir. Güvenlik tanımlamasını yukarıda da belirtildiği gibi günün getirdiği koşullarda bazı betimlemeler güçlendirici etki yapmaktadır. Çeşitli afetler nedeniyle gıda mukavemetinin azalması veya ortadan kalkması ulusal güvenliğin tanımlarına, "bir devletin vatandaşlarını korunması ve güvenliğini sağlaması için yiyecek ve içecek sağlama sorumluluğu olarak (FAO, 2020) güvenlik unsuru ile ilişkilendirilmiştir. Nitekim bütün dünyada insanlar gıda stoku

yapmaya yönelmişler ve gelişmiş ülkeler yönetimleri "gıda stokunun yetecek düzeyde olduğu" teminatını vermektedirler. Türkiye'de bu konuda başarılı olan ülkeler içinde yer almaktadır.

Küresel güvenlik yönüyle; doğa kaynaklı ve diğer pek çok insani faaliyetin ortaya çıkardığı global dinamiklerinin de etkisiyle devletlerin işbirliği gerekmektedir. Ancak, ne zaman biteceği öngörülemeyen bu konuda, birbirine "koruyucu maske", başta olmak üzere eşya yardımı yapan yönetimler, "gıda yardımı" da yapmaya ne kadar istekli olabileceklerdir?. Ya da kendi üreticimiz destek beklerken, dışarıdan tarım ürünleri ithalini sürdürecek miyiz? Mamafih, Türkiye'de yasal karar alıcıların, tarım faaliyetlerini desteklemesi ve işgücünü "karantina kapsamı" dışında bırakması, akılcı bir yöntemsellik olarak uygulamaya girmiştir.

Geliştirilmiş güvenlik tanımı çok çeşitli güvenlik alanlarını belirlemektedir. Bu alanlar aşağıda yer almaktadır (UN, 2009: 6).

1. Ekonomik: istihdamın yaratılması ve yoksulluğa karşı önlemler.
2. Yiyecek: açlığa ve kıtlığa karşı önlemler.
3. Sağlık: hastalığa, güvenli olmayan gıdalara, yetersiz beslenmeye ve temel sağlık hizmetlerine erişim eksikliğine karşı önlemler.
4. Çevresel: çevresel bozulmaya, kaynakların tükenmesine, doğal afetlere ve kirliliğe karşı önlemler.
5. Kişisel: fiziksel şiddet, suç, terörizm, aile içi şiddet ve çocuk işçiliğine karşı önlemler.
6. Topluluk: etnik, dini ve diğer kimlik gerilimlerine karşı önlemler.
7. Politik: politik baskı ve insan hakları ihlallerine karşı alınacak önlemler.

Mamafih her bir konu içine terör baskısı da eklenebilir. Bu konular birlikte, 10 Aralık 1948 günü Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nca kabul edilen, İnsan Hakları Evrensel Bildirisinin temel felsefesinde yer almaktadır. Oylamaya katılan BM üyesi 48 devletin temsilcileri "olumlu" oy vermiştir. Türkiye de, "olumlu" oy verenler arasındadır. Bir bütün olarak, "Yaşamak, özgürlük ve kişi güvenliği herkesin hakkıdır" (md.3) ve "Herkes yasa önünde eşittir ve ayrım gözetilmeksizin yasa tarafından eşit korunma hakkına sahiptir. Herkesin bu Bildiriye aykırı her türlü ayrım gözetici işlemlere ve ayrım kışkırtıcılığına karşı eşit korunma hakkı vardır" (md.7)hükümleri konuyla doğrudan ilişkilidir. Dünya Sağlık Örgütünün tanımına göre tehditkâr ve tehlikeli ortamlar her tip terör için uygun ortamlardır.

Bu çalışmada, "sağlık güvenliği" konusu bir adım öne çıkarılarak, kuşkusuz diğer unsurlarla ilişkisi de dikkate alınarak incelenmiştir. Ulusal güvenliğin gıda boyutunu güçlendirirken, yerleşimlerin stratejik altyapı ve üst yapı donatımlarını güçlendirici çalışmalar da önemsenmektedir. İnsan güvenliğini esas alan temel unsurlar a) çok sektörlü, b) kapsamlı, c) özgün koşullar sahipliği ve d) önleyici olma özelliklerine sahip bulunduğundan; sağlıklı kalan bireyin gıda-toplum mukavemeti ilişkisi bütünselliği geliştirilmiş bir model üzerinden incelenecektir. Gelecek sağlık koşullarının korunması ile sağlık ve su istihbaratı üzerinden gelişecek gibi görünmektedir. Özetle, incelenen konuların çok çeşitli olması, disiplinlerarası ve disiplinler üstü çalışmaları gerekli kılmaktadır. Bütün gelişmelerin izlenmesi ve bilginin yol göstericiliğinde kurallara uyma, uymama halinin toplumsal kaos ortamına yol açması, bilgili ve akıllı toplum zamanına işaret etmektedir.

KAMU YÖNETİMİ YAPILANMASINDA GÜVENLİK YAKLAŞIMI

Güvenli (safety) kişinin veya ortamın korunması için gereken koşulların sağlandığını güvende olma halini anlatmak için kullanılırken; güvenlik (security) ise, tehdit yaratan durumların engellenmesi, tehlikeden uzak olma halini sağlayan sistem için kullanılmaktadır. Bu kavramlar birlikte, toplum için güvenli bir alan oluşturmak, her türlü can ve mal kayıplarının önlenmesini amaçlayan eylemleri ve yönetimini ifade etmektedir.

Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında, Cumhurbaşkanlığı 1 Sayılı Kararnamesi Hükümleri gereğince, aşağıdaki güvenlikle ilişkili gördüğümüz konular Devletin başı olma sıfatıyla, yürütme yetkisine sahip, Cumhurbaşkanı ile doğrudan ilgilidir. En yüksek Devlet memuru olarak İdari İşler Başkanı, Cumhurbaşkanlığı İdari İşler Başkanlığının en üst amiridir(CK1, md.5). Görevlerinin içinde ayrı bir başlık olarak "İç güvenlik, dış güvenlik ve terörle mücadele konusunda koordinasyonun sağlanması için gerekli çalışmaları yapmak" (CK1,md.6/ç) yer almaktadır. Bu amaçla kurulmuş **Güvenlik İşleri Genel Müdürlüğünün** (CK1,md.9) görevleri aşağıda yer almaktadır:

a)Devletin güvenlik politika ve stratejileri ile ilgili kamu kurum ve kuruluşları ile koordinasyonu sağlamak, belirlenen politikaların uygulamasını izlemek, değerlendirmek ve raporlamak,

b) Olağanüstü hâl ilan edilen bölgelerde, olağanüstü hâl ilanına esas olan konularda bilgileri derlemek, değerlendirmek ve bu hususlarda koordinasyonu sağlamak,

(a) ve (b) bendinde belirtilen konularda ilgili politika kurullarının görüşü alınmaktadır.

Terör ve koruma tedbirlerine ilişkin işlemler, kamuoyunu bilgilendirme olarak belirtilmektedir.

Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri ile belirlenen yeni kamu yönetimi yapılanmasında, Cumhurbaşkanlığı bünyesinde, 1 sayılı Kararname ile oluşturulan merkezi düzeydeki güvenlik yapılarını destekleyen **"Cumhurbaşkanlığı Politika Kurulları"**(CK1,md.20)[2], toplumsal sermayeyi dikkate aldığı koşullarda etkin bir yönetim aracı modelidir.

.

Uluslararası Habitat toplantılarının temalarını oluşturan "sağlıklı kentler" anlatımı içinde, nüfusun profilini kontrol etmek, arazi ve kent planlamasını, kalkınma ve kent ekonomisini içinde değerlendirmek ve konut ile temel hizmetleri yönetişim ve insan hakları, hukukun üstünlüğü ve etik/evrensel değerler ile birlikte düşünmek yer almaktadır. Her bir konu alanını yaşam kalitesi standartlarında muhafaza edebilmek, kendi dinamikleri içinde veya beklenmedik değişikliklere tahammül etme derecesini artırmak önem taşımaktadır.

Çağdaş toplumlarda, her bir konu içinde, geniş bir bakış açısıyla disiplinlerarası çalışmalar, teorik dikkati artırmaya odaklanarak uygun cevaplar aramaktadır. Sağlık konusunda "toplumsal mukavemet", kişinin sağlığından başlamak üzere, etkileme yönüyle birçok temel konuyu içermektedir. Burada önem verilmesi gereken, toplumun da kişi sağlığını korumada sorumlulukları olduğu ve yasal karar alıcı ve yürütücüleri etkileme gücünü elinde bulundurduğudur. Oysa genelde, bu konu kişi, ortam ve sağlık hizmeti ile dar anlamda ilişkilendirilmektedir.

Belirtilen disiplinlerarası işbirliği ihtiyacından hareket edilerek temalar ve disiplinler yönüyle aşağıda seçilmiş bazı örneklere yer verilmektedir. Eğer kentler büyük rakamlarla (binlerce) göç alıyorsa, bu güvenli kent olma hususunu (sosyal, ekonomik, kültürel faktörler yanında sektörel konut ve konuta bağlı hizmetler ile sağlık gibi) yakından etkileyecek anlamına gelmektedir. Covid-19 pandemisi Türkiye'yi meşgul eden, "sığınma arayanlar" ın barındıkları alanlarda ne kadar tehdit altında olduğu ve sağlık etkisi ile tehdit yaratabileceği sorgulanabilir bir değere sahiptir.

Yurt içi nüfus hareketliği ile ilgili olarak da, bir kısım nüfus, daha güvenli olduğunu düşündüğü göç ettiği önceki "yerleşimlere" geri dönerken, özellikle kıyılarda mülkü olan ikincil konut sahiplerinin de daha az nüfuslu kıyı bandındaki ilçelere yönelmesi de ayrı bir tip nüfus hareketliliğini oluşturmaktadır. Belirtilen bu profil nüfus özelliği olarak beldeye ekonomik olarak yük bindirmese de, yetersiz

[2] a) Bilim, Teknoloji ve Yenilik Politikaları Kurulu, b) Eğitim ve Öğretim Politikaları Kurulu, c) Ekonomi Politikaları Kurulu, ç) Güvenlik ve Dış Politikalar Kurulu (Bölgesel sorunlar, göç politikaları, afet ve acil durum halleri yönetimi, sivil havacılık güvenliği, siber güvenlik, karayolu, demiryolu, havayolu (deniz yok) güvenliği, bölgesel sorunlar, küresel gelişmeler, uluslararası ilişkiler), d) Hukuk Politikaları Kurulu, e) Kültür ve Sanat Politikaları Kurulu, f) Sağlık ve Gıda Politikaları Kurulu, g) Sosyal Politikalar Kurulu, ğ)Yerel Yönetim Politikaları Kurulu, (kentleşme, göç ve iskân, çevre, orman ve su, kültürel miras-kentleşme, akıllı şehircilik, Boğaziçi'nde kamu yatırımları, etkin çevre yönetimi

kalabilecek sağlık hizmetleri nedeniyle kıyı belediyelerinde hazırlıksız yarattığından güvenli kent olgusunu konumuz itibariyle zedelemektedir. Aslında, rutini içinde, genelde o belde daimi yerleşiklerinden ziyade, daha çok dışındaki yerleşimlerden buraya tatil dönemi için gelerek gıda ve diğer ihtiyaçların planlanması gerçeği hatırlandığında konuyu "sağlık ve hastane" ile sınırlandırmamak gerekir. Bu durum da bir ilden diğerine seçilmiş bazı illeri ve büyükşehir belediyesi olan iller için il sınırından geçiş kısıtlaması getirilmiştir. Bu durumda, 1982 Anayasasının "yerleşme ve seyahat özgürlüğü" ile ilgili 23. Maddesine uygun bir uygulama sağlanmış ise de, Anayasal dayanak olarak gösterilmemiştir. Yeri gelmiş iken, üyesi olduğumuz Avrupa Konseyinin Covid-19 salgını ve özgürlükler ilişkisi içinde geliştirdiği düzenleme aşağıda yer almaktadır.

Avrupa Konseyi İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi(ETS No.5), hükümleri 15. Maddesi itibariyle Covid-19 Salgını ile ilişkilendirilmiştir. Sözleşmenin 15. Maddesi "Acil Durumlarda İstisna" ile ilgilidir. Nitekim, savaş veya ulusun kamusal yaşamı tehdit eden diğer acil durumlarda, sözleşmenin tarafları, durumun zorunluluklarının gerektirdiği ölçüde ve mevcut ulusal tedbirlerin ve uluslararası hukuka göre saptanmış diğer yükümlülüklerin bu olayda tutarsız olması şartıyla, bu Sözleşme kapsamındaki yükümlülüklerinden sapan önlemler alabilir(md.5/1) düzenlemesine yer vermiştir. Ancak söz konusu tedbirler yürürlükten kalktığında Sözleşme hükümleri yeniden tam olarak yürürlüğe girecektir (Council of Europe, 2020a).

Bir bütün olarak değerlendirildiğinde, sağlığını daha iyi koruyabilme öngörüsü ile kırsal alanlara yönelen nüfus hareketliliği belediye hizmetlerini ve gıda talebini de öngörülen takvim dışında değiştirecektir. Bu konu "kültür" ile izah edilebilen, "bencillik" , hususuna bizi yaklaştırmaktadır. İkincil konut sahiplerinin ekonomik yeterliliği ve eğitimi olsa da bu olayda kendini koruma refleksi ile belirli zamanlarda gittiği alanlara yüklenmesi, bir güvenlik tehdidi oluşturma riski yaratmaktır. Bu bakımda idare haklı olarak seyahati durdurarak önlem almaktadır. Yukarıda yazılan bu hususlar, literatürde daha önce karşılaşılmadığından "küresel salgın" faktörü ortamı içinde incelenmiş değildir. Ancak güneş, deniz ve kumsaldan yararlanma vb farklı nedenlerle, belli bir alana gelen aşırı nüfus etkileri analizleri bulunmaktadır(Toprak, 1990). Bu çalışmalarda elde edilen bilgiler yeni duruma uyarlanabilir özellik taşımaktadır.

Sağlıklı ve Gıda Mukavemeti olan kent için aşağıda yer alan hususlar tartışılabilir bir özellik taşımaktadır. İdealleştirilmiş bir konunun sahiplenilmesi ve kaynakların rasyonel kullanılması açısından disiplinlerarası geliştirilmesi gereken bir işbirliği çalışmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Aslında disiplinlerarası düşünmek yeni bir olgu da değildir. Tarihin tozlu raflarını üflediğimizde, MÖ.4. yüzyılda Hipokrat (Hippocrates ,460-370 İ.Ö) , On Airs Waters, Places (Hava, Su ve Yer Üzerine) adlı sağlık coğrafyası incelemesinde tıp, coğrafya ve antropoloji tarihçelerini bir araya getirerek böyle bir birliktelik oluşturan en eski bir araştırmacıdır (Hulme, 2016: 38). Görüldüğü gibi, bazı konular tarihin tozlu raflarında kalmamaktadır.

Bir bütün olarak değerlendirildiğinde: yerleşimlere yönelik yaşam kalitesi göstergeleri incelenirken; doğa, fen bilimleri, sosyal bilimler ve beşeri bilimlerin sözcükleri ile yerleşmiş anlamlarının disiplinler itibariyle birbirinden ödünç alınarak geliştirildiğini ve ortaklaştığını; yine siyaset ile dini söylemler ve pratiklerinin araçsal kullanımına ihtiyaç duyulduğunu görmekteyiz. Konu ve disiplinlerarası ilişkileri okuyucuya bir fikir vermek için ortaya konulmuştur. Disiplinlerarası birliktelik Şekil 1. yardımıyla gösterilmektedir. Disiplinlerarası çalışmanın önemini ortaya koyan şekilden de görüldüğü gibi, doğa, teknik ve sosyal birimlerin ortaklığında ancak bütünsel sorgulama ve çözümleme sağlanabilmektedir. Biri veya birkaçının ihmal edilmesi, sonuca götüren iyi bir araştırmanın önünü kesmektedir.

Oysaki, genelde sağlık, sosyal ve teknik konular örneğindeki gibi, gruplaşmalar olmakta, bir çalışmanın sonuçlarından diğerinin fayda sağlaması mümkün olamamaktadır. Buna en güzel örnek "Sağlıklı Kentler" ismi altında yapılan çalışmalardır. Bağlantılı olarak aşağıda bahsi geçen konuya yer verilmiştir.

SAĞLIKLI KENTLER TEORİK YAKLAŞIM

1977 yılında Dünya Sağlık Asamblesi (the World Health Assembly), çok önemli bir sosyal hedefi hükümetlerin önüne koyarak, "Herkes İçin Sağlık" çağrısı yapmış ve 1981 yılı "sağlık " temasının harekete geçirildiği bir doğum yılı olmuştur. Dünya Sağlık Örgütü (WHO), 2000 yılına kadar Dünyadaki herkesin sosyal ve ekonomik açıdan üretken bir hayat sürebilmesi için gerekli sağlık düzeyine erişebilmesini hedef olarak belirleyerek, global stratejik çalışmaların eylem planlarının hazırlanmasını başlatmıştır. Bu seferberlik çağrısına esas teşkil eden çalışmaların felsefi dayanağında ortaya konulan önemli bir nokta; "Herkes İçin Sağlık" anlatımının, hastalıkların ve yapılamazlıkların sona ermesi veya doktor ve hastabakıcıların herkesin sağlığını gözeteceği anlamına gelmediği aksine, "sağlıklı olabilmeyi sağlayacak kaynaklara ve temel sağlık bakımlarına herkesin erişebilmesi" anlamını içerdiğidir.

Türkiye'de bu gelişmelerin dışında kalmamıştır. Sağlıklı Kentler Birliği örgütlenmesi 2005 yılında kurulmuş olup, 2020 yılı başlarında 74 üye belediyesi bulunmaktadır. Çalışmaları, "sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilir kentler" teması üzerine oturtulmuştur (Türkiye Sağlıklı Kentler Birliği, Tarih belirtilmemiş). Birlik, Türkiye'de bulunan Sağlıklı Kentleri ve aday kentleri bir araya getirerek ve bu kentler arasında sağlık ile bütünleşik planlama, sürdürülebilir gelişme, yönetişim ve sosyal destek yaratmak, kent içi ve kentler arası eşitsizlikleri azaltarak, sağlıklı kentler yaratmak ve yaşatmak" olarak çalışmalarının dayanağını açıklamıştır. Açıklamanın bütününde "disiplinlerarası" ifadesi olmamakla birlikte, genişletilmiş bir yorumla, birçok disiplinden çalışmalara destek verilerek beklenen fonksiyonelliğini/işlevselliğini sürdürdüğünü söyleyebiliriz.

Kuruluş yıllarında, adından ötürü ilk anlamlandırma tepkisiyle; üye koordinatörleri tercihen ağırlıklı "doktor" gibi sağlık çalışanları iken, 2019 yılı sonu itibariyle "Doktor, Kent Plancısı, Çevre Mühendisi, Sosyolog, Peyzaj Mimarı, Veteriner Hekim, Gazeteci, Hemşire, Harita Teknikeri, Memur, İş Güvenliği Uzmanı, İktisat ve İşletme Mezunu, Diş Hekimi, Mütercim, Halkla İlişkiler, İç Mimar, Kimyager" gibi meslek gruplarının da katılımı ile disiplinlerarası farkındalığın Türkiye ölçüsünde arttığı görülmektedir.

Birlik Müdürü Sayın Murat Ar'a yönettiğimiz, *Disiplinlerarası (inter) ve disiplinlerötesi (trans) çalışmalarına ilişkin, proje ve yayınlarınızda konu kriteri ve meslek ortaklıkları bu tip çalışmalarda ne ölçüde sağlanmaktadır* sorusuna, (08.11.2019 tarihli bilgilendirme) ; "*Bağımlılıkla Mücadele, Küresel Isınma, Sokak Hayvanları, Fiziksel Aktivite, Sera Gazı Salınımı, Atık Yönetimi, Kent içi Bisiklet Kullanımı, Işık Kirliliği, Engelliler ve Erişilebilirlik vb.*" konular olarak cevap verilmiştir. Belirtilen konularda, uzman akademisyenlerle birlikte çeşitli farkındalık çalışmaları, ulusal ve uluslararası kongreler, konferanslar, çalıştay ve eğitimler, kurumlarla etkileşim içinde düzenlenmektedir.

Gözlemlerimize dayanarak, ülke düzeyinde bir değerlendirme yapmak gerekirse, genelde bir konu etrafında yapılan bu çalışmalarda, kamu, özel ve sivil ortaklılık sağlanmakla birlikte, toplantılarda başı çeken disiplin ve en iyi ihtimalle komşu disiplinlere yer verilmektedir. Yukarıdaki satırlarda da belirtildiği gibi; sosyal bilimler ile fen bilimleri nadiren bir araya gelmektedir. Bir bütün olarak yeni fikirlerin geliştirilmesi ve çoğaltan etkisi, çoğu kere yeniden değerlendirmeler yazılı hale getirilmediği için zayıf kalmaktadır.

TÜRKİYE'DE TOPRAĞIN KORUNMASI VE GIDA YÖNETİMİ

Türkiye'de toprağın mülkiyet ilişkisi ile verimli işletilmesi ve çiftçi ilişkisi Anayasa'da ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. "*Devlet, toprağın verimli olarak işletilmesini korumak ve geliştirmek, erozyonla kaybedilmesini önlemek ve topraksız olan veya yeter toprağı bulunmayan çiftçilikle uğraşan köylüye toprak sağlamak amacıyla gerekli tedbirleri alır. Kanun, bu amaçla, değişik tarım bölgeleri ve çeşitlerine göre toprağın genişliğini tespit edebilir. Topraksız olan veya yeter toprağı bulunmayan*

çiftçiye toprak sağlanması, üretimin düşürülmesi, ormanların küçülmesi ve diğer toprak ve yeraltı servetlerinin azalması sonucunu doğuramaz. Bu amaçla dağıtılan topraklar bölünemez, miras hükümleri dışında başkalarına devredilemez ve ancak dağıtılan çiftçilerle mirasçıları tarafından işletilebilir. Bu şartların kaybı halinde, dağıtılan toprağın Devletçe geri alınmasına ilişkin esaslar kanunla düzenlenir (AY, md.44). Bu hüküm çerçevesinde, koruma ve kullanma dengesi içinde ama asla tarım topraklarının kaybına izin vermeyen bir anlayış ortaya konulmuştur.

Ayrıca, "Tarım, Hayvancılık ve Bu Üretim Dallarında Çalışanların Korunması" başlığı altında önemli bir boyuta dikkat çekilmiştir. Bu hükme göre; *" Devlet, tarım arazileri ile çayır ve mer'aların amaç dışı kullanılmasını ve tahribini önlemek, tarımsal üretim planlaması ilkelerine uygun olarak bitkisel ve hayvansal üretimi artırmak maksadıyla, tarım ve hayvancılıkla uğraşanların işletme araç ve gereçlerinin ve diğer girdilerinin sağlanmasını kolaylaştırır. Devlet, bitkisel ve hayvansal ürünlerin değerlendirilmesi ve gerçek değerlerinin üreticinin eline geçmesi için gereken tedbirleri alır*" (AY, md.45) hükmüne yer verilmiştir. Ancak, tarım toprakları gerek idari düzenlemelerle veya kendi doğası içinde kentlerin genişlemesi ve nüfus baskısı ile gerekse tarım üretiminden gerekli idari desteği görmeme başta olmak üzere çeşitli nedenlerle çekilme verimli kullanımını ortadan kaldırabilecek bir özellik taşımaktadır (Toprak, 2019a). Ayrıca afetlerin giderek farklılaşması ve şiddetini artırması tarım sektörünü geriletmektedir.

Türkiye'nin coğrafi özellikleri nedeniyle bir yarımada olması ve kıyılarının uzunluğu (adalar dahil 8333 km kıyı şeridi) ile kıyılar konusunun da ayrı bir madde olarak düzenlenmesine yol açmıştır. Kamu Yararı başlığı altındaki Kıyılardan yararlanma maddesinde, "*Kıyılar, Devletin hüküm ve tasarrufu altındadır… Kıyılarla sahil şeritlerinin, kullanılış amaçlarına göre derinliği ve kişilerin bu yerlerden yararlanma imkân ve şartları kanunla düzenlenir*" (AY, md.43). Kıyıların da bütünleşik planlama kavramı içinde yer alması, kıyılardaki başta doğa etkisi olmak üzere olumsuzlukların giderilmesi amacıyla Kıyı Kanunun gözden tekrar geçirilmesi önem taşımaktadır. Ayrıca kıyıda hastane yapılmaması da önem taşımaktadır (Toprak, 2019b).

Yerel Yönetimler açısından, da tarım alanlarının kullanımına ilişkin hükümler Büyükşehir Belediyesi Kanunu (5216 sk) ve Belediye Kanunu(5393 sk) bütünleştirilmiştir. Büyükşehir Belediyesinin görevleri içinde, "*Sürdürülebilir kalkınma ilkesine uygun olarak çevrenin, tarım alanlarının ve su havzalarının korunmasını sağlamak; ağaçlandırma yapmak; gayrisıhhî işyerlerini, eğlence yerlerini, halk sağlığına ve çevreye etkisi olan diğer işyerlerini kentin belirli yerlerinde toplamak; inşaat malzemeleri, hurda depolama alanları ve satış yerlerini, hafriyat toprağı, moloz, kum ve çakıl depolama alanlarını, odun ve kömür satış ve depolama sahalarını belirlemek, bunların taşınmasında çevre kirliliğine meydan vermeyecek tedbirler almak; büyükşehir katı atık yönetim plânını yapmak, yaptırmak; katı atıkların kaynakta toplanması ve aktarma istasyonuna kadar taşınması hariç katı atıkların ve hafriyatın yeniden değerlendirilmesi, depolanması ve bertaraf edilmesine ilişkin hizmetleri yerine getirmek, bu amaçla tesisler kurmak, kurdurmak, işletmek veya işlettirmek; sanayi ve tıbbî atıklara ilişkin hizmetleri yürütmek, bunun için gerekli tesisleri kurmak, kurdurmak, işletmek veya işlettirmek; deniz araçlarının atıklarını toplamak, toplatmak, arıtmak ve bununla ilgili gerekli düzenlemeleri yapmak* (5216, md.7/i);

ve il sınırları ile büyükşehir belediyesinin sınırlarının ayni olmasını sağlayan 6360 sayılı kanun ile de, **(Ek fıkra: 12/11/2012-6360/7 md.) "***Büyükşehir ve ilçe belediyeleri tarım ve hayvancılığı desteklemek amacıyla her türlü faaliyet ve hizmette bulunabilirler"* hükmüne yer verilmiştir. Bu şekilde, artık belde (büyüklüğüne bakılmadan bütün belediyeler) için "tarımsal olmayan üretim" fonksiyonuna dayandırılmış "kent" tanımı değişmiştir. İdari olarak, köyleri, mahalleye döndürülmüş , köy idaresi bulunmayan 30 Büyükşehir Belediyesinde, kırsal alan faaliyetleri de teminat altına alınmıştır. Bu durum, aslında uzun zamandır akademik olarak değerlendirilen "kır ve kent" bütünlüğü kavramının, il düzeyinde yasal düzenleme ile ilişkilendirilmesidir. Teorik olarak, kır ve kent bütünlüğünü mekânsal strateji planları ile düzenlemek, kenti akıllı hale getirirken, kırın gıda gücünden de yararlanarak, toplumsal mukavemeti artırmak önemli bir hedef olarak mevzuat düzenlemeleri içinde yer almaktadır. Uygulamada da bu felsefeye dayandırılan hukuki prosedüre uygun davranılması önem kazanmaktadır.

5393 sayılı Belediye Kanunu açısından incelendiğinde; arsa ve konut ilişkisi içinde hareket ederken belediyeyi, özel kanunlarla korunması gereken "tarım arazilerinden", "uzak" tutma hedeflenmektedir. Nitekim, " *Belediye; düzenli kentleşmeyi sağlamak, beldenin konut, sanayi ve ticaret alanı ihtiyacını karşılamak amacıyla belediye ve mücavir alan sınırları içinde, özel kanunlarına göre korunması gerekli yerler ile tarım arazileri hariç imarlı ve alt yapılı arsalar üretmek; konut, toplu konut yapmak, satmak, kiralamak ve bu amaçlarla arazi satın almak, kamulaştırma yapmak, bu arsaları trampa etmek, bu konuda ilgili diğer kamu kurum ve kuruluşları ve bankalarla iş birliği yapmak ve gerektiğinde onlarla ortak projeler gerçekleştirmek yetkisine sahiptir*"(5393, md. 69).

Bu düzenlemeler bütününde tarıma önem verilmesinin ön planda olduğu bir hukuki yaklaşım olsa da, 30 Büyükşehir ve diğer 51 il içindeki kırsal alan faaliyetleri oldukça gerilemiştir. TÜİK verilerine göre Türkiye'de idari olarak kırsal nüfus oranı 2018 yılında ancak % 1,47 civarındadır. Bu yılda 82.003.882 nüfusun, il ve ilçe merkezlerinde yaşayanların oranı %92,5 iken köyler ve küçük belediyelerde yaşayanların oranı ise %7,5 olarak tespit edilmiştir. Konunun bir boyutu da tarımın GSMH içindeki payının, 2012 yılının sonunda gelindiğinde %7.9 ve 2016 yılı başlarında ise %7.4'e gerilemeye devam ederken; Türkiye'nin (2005–2015) dönemindeki tarım karnesinin ortaya koyduğu tabloya göre; çiftçi 27 milyon dekar tarım arazisini ekmekten vazgeçmiş, 600 bin çiftçi üretimden çekilmiş olup, 14 milyon hektar buğday ekim alanı daralmıştır. 2012–2015 döneminde de patates ekim alanları 600 bin dönüm azalmıştır (Tarımdan Haber, 2015). 2019 yılı itibariyle, Türkiye'de çiftçi sayısının son 10 yılda % 38 azalarak, tarım alanlarının da son 15 senede % 12'ye ve sebze bahçeleri alanının ise %15'e küçüldüğü tespit edilmiştir (Euronews, 2019). Tarımda gerilemeye karşılık sürekli nüfus artışı yanında, Türkiye'ye dış göçle gelen ve ülkede doğan, doğurma oranı yüksek profilin oluşturduğu gıda, eğitim ve barınma vb diğer ihtiyaçlarının karşılanması gereken 12.8 milyon ilave nüfus (International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, 2018: 9)[3] hareketliliği 2018 yılı Dünya Afet Raporuna girmiştir.

Türkiye'nin ¾'ün dağlık alan olması aslında güçlü yan ve fırsat olarak görülmelidir. Kent tanımı içine alınsa da, yükseltiler ve kolay erişilemez özelliği, kırsal alan ve orman varlığını korumuştur. Daha önce de belirtildiği gibi 5393 sayılı Belediye Kanunu hükümleri izin verdiğinden, eğer yerel halk ve bağlantılı olarak belediyeler ilgi duyuyorsa tarım faaliyetleri sürdürülebilmektedir. Bu durumda, tarımsal faaliyetlerin devam ettiği alanlar, illere göre değişse de ülke bütününde toplamda %8'den daha fazla oranda kırsal alan varlığımız olduğu öngörülebilir. Metodik olarak, "İl ve Büyükşehir Bütünlüğü" idari sınırlar uygulamasından önceki 2012 rakamı içindeki kır ve kent oranları içinde düşünülürse, en kötümser bir tahminle Türkiye'de %25 oranında kırsal alan kullanımı bulunmaktadır. Giderek artacağı ümidini toplum taşımaktadır.

Tarım bir ülkeyi hayatta tutan en önemli mukavemet ölçütü iken, Türkiye'de hızlı bir tarımsal kayıp olgusu yaşandığı, Covid -19 nedeniyle daha da fark edilir hale gelmiştir. Daha önceleri, miktar yerine "fiyat" ile ilgilenen halk, bu fiyat artışını tek başına "aracı" ile ilişkilendirirken, artık tarlalar neden yeşermiyor sorusu da tüm boyutlarıyla medya aracılığıyla ve akademik olarak irdelenmeye başlamıştır. Aslında, bir bütün olarak kentleşme hareketlerinin başlangıcından itibaren (1960'lı yıllar), ekonomik ve sosyal baskılara karşı koyamayan ***siyasi irade*** nedeniyle, sağlıksız yerleşimler oluşmuştur. Bilimsel veri yetersizliğinin çoğaltan etkisini de gözle görünür bu fiziksel bozulmada aramak yerinde olacaktır. Toprak, orman, açık alanlar, plaj ve değerli sulak alanlar gibi habitat alanları önlenebilir olan yok olma ve çok yönlü kirlilik etkilerine açık hale gelmiştir. Aşağıda içinde toplumsal mukavemet için gerekli potansiyel koruma alanları yer almaktadır.

[3] Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu Dünya Afet Raporuna göre (2018), özellikle Türkiye'de 2012 yılından bu yana Suriye'den gelen 12 milyonu aşan sığınmacıların oluşturduğu dış göçle gelen nüfus hareketleri öne çıkmıştır (International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, 2018: 172, 185, bkz. şekil. 7.4, 7.18).

Tablo 1 Toplumsal Mukavemet İçin Potansiyel Koruma Alanları

Kentsel ve Kırsal* Yerleşim Merkezleri	Yerleşim alanlarının sınırları, temel ekonomik ve sosyo-kültürel işlevler, optimal nüfus dağılımı, hizmet alanları,
Açık Alanlar	Doğal koruma alanları, milli parklar, kıyılar
Tarımsal Alanlar	Gelişmeye elverişli alanlar ve sektörler, tarımsal alanların korunması ve başka kullanımlara dönüşmemesi, otlakların korunması, sulak alanlar
Ormancılık	Kereste üretim alanları, rekreasyon kullanımları
Madencilik	Çevresel zarara neden olmayacak potansiyel gelişme alanları
Endüstriyel Alanlar	İzin verilebilir endüstri alanları, mevcut endüstrinin olası gelişmesi, yeni endüstrilerin katılımı, kirletici endüstrilerde sınırlandırmalar
Yerleşim Alanları*	Mekansal stratejik planlama ve çevre düzeni planları
Turizm ve Rekreasyon Alanları	Gelişmeye ayrılmış merkez ve alanlar, gelişmesi büyük oranda sınırlandırılmış alanlar, bütünleştirilmiş rekreasyon alanları
Deniz Kullanımları	Taşımacılık faaliyetleri, deniz güzergahları, balıkçılık alanları, liman ve marina kullanımı, rekreasyon,
Taşımacılık Ağı ve Alanları	Ulaşım ağı: ulaşılabilir ve hiyerarşik ağ; demiryolu ağı: şehirlerarası ve şehir içi ulaşım ağı, birbirine bağlantılı yol ağı; havaalanları: uluslar arası, iç hatlar, charter seferleri, tarımsal, kargo; haberleşme: uydu ve kablolu ağ
Diğer Altyapı Sistemleri	Elektrik ağı: güç istasyonları ve yakıt kaynaklarının konumu, temel iletme koridorları, dönüşüm istasyonları, modern enerji kaynakları; su kaynakları: su depoları, borular; kanalizasyon sistemi; petrol rafinerileri: depolama ve boru hatları; sulama sistemi

Kaynak: kşl Guidelines for Integrated Coastal and Marine Areas Management, United Nations Environment Programme, Priorty Actions Programme, Second Draft, 1993s.26.* yazar tarafından eklemeler yapılmıştır.

Belediye görevleri içerisinde yer alan imar faaliyetleri, iç ve dış göçlerle göçün tipine göre başta kıyı olmak üzere kıyı beldeleri için çok önemli boyutlara ulaşmaktadır. Nüfus hareketlerinin kıyılarda zorladığı imar faaliyetleri, gerek kıyı bandını gerekse iç kesimleri tamamen kapsayacak biçimde tarım topraklarının tarım dışı kullanımı ortaya çıkaran en önemli nedenlerdir. Ayrıca kamu arazisi üzerindeki hatalı kamu politikaları nedeniyle yapılan faaliyetler ve yapılaşmalar, hiç de Türkiye Cumhuriyeti Anayasa'sının temel ilkelerine ve yukarıda ayrıntılı yer verilmiş düzenleyici yaptırımlara uygun gitmemektedir.

GIDA GÜVENLİĞİ YÖNETİMİNDE ULUSAL VE ULUSLARARASI ETKİLEŞİM

Uluslararası örgütler, kuruluş misyonuna uygun olarak çevre merkezli çalışmalarını günün getirdiği koşullara uygun sürdürmektedir. İlkeleri de günün getirdiği koşullarda temel felsefesini bozmadan anlamlandırmak mümkündür. Aşağıda bu yönde değerlendirmelere yer verilmiştir.

Rio Deklarasyonu'nun (1992); 17. İlkesi "çevre üzerinde olumsuz etkiler doğurabilecek ve ulusal bir otoritenin iznine tabi faaliyet önerileri için Çevresel Etki Değerlendirmesinin, ulusal bir araç olarak kullanılması(nın) gerek(tiğini)" belirtmekte ve 19. İlkesi ise "önemli sınırlar ötesi çevresel sorunlar yaratabilecek faaliyetlerde bulunan ülkeler, bunlardan etkilenme potansiyeli bulunan ülkeleri önceden

ve zamanında haberdar etme(li), bilgi(lendirmeli), erken bir aşamada ve iyi niyetle (onlarla) istişarelerde bulunma(lıdır)" demektedir.

Avrupa Konseyi, Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi anlaşmalarından Avrupa Kentsel Şartı (1992) (Toprak, 2014), Kentsel Sağlık başlığı altında yer alan hususlar, Covid-19 ile ilişkilendirilerek yeniden yorumlanmıştır [4].

"*Kentler, sağlık koşullarını iyileştirmede ve sağlamada özel potansiyele sahiptir. Kişilerin bulunduğu sosyal ve fiziksel çevre ile yaşam biçimleri, sağlığın başlıca belirleyicileri*" olma özelliğine sahiptir. Ayrıca Şartta, yerel yönetimlerin, kentsel mekândaki etkili yönetim birimleri olarak kamu sağlığı politikalarını oluşturmada rollerinden bahsedilmektedir. Bu tespit, konu salgın hastalık için de ihmal edilememektedir. Sağlık koşullarındaki eşitsizliklerin belirlenerek azaltılması, özel sağlık gereksinimleri ve engelli grupların isteklerinin karşılanması, sektörler arası çalışmalarla daha sağlıklı çözümler üretmek gibi hususlar, konumuz itibariyle geçerli tespitlerdir. Dikkati çeken bir durum, sağlık konusunda ilgi gruplarını da dikkate almada "*politik bağlayıcılık ve iradeyi ortaya koyan anlaşmaların*" taşıdığı stratejik önemdir. Şartta yer alan "*hepsinin ötesinde; kişilerin kendi kendilerine ve birbirlerine yetebilmelerini sağlayacak; hastalık ya da kaza durumlarında bakımlarını üstlenebilecek sosyal şartların oluşturulması özellikle önemlidir* ", konusu tam da hastanelerin hastalıkların boyutuna göre "yetersiz kalabileceği" hallerde gündeme gelebilecek bir durumdur.

Ayrıca, kapsamlı kentsel çevre politikaları oluşturarak çevre sağlığını korumak; iyi sağlık koşullarının temini için kişilerin gelişim ve yaşamlarını sürdürebilmeleri için temel ihtiyaç maddelerinin güvenilir ve sağlıklı biçimde sunumunu sağlamak, kente eşit olarak dağıtmak ve tüketiciler üzerinde gereksiz bir stres yaratmamak temel ilkeler arasındadır. Ayrıca; sağlıklı ve güvenli içme suyunun temini; günlük tüketim maddelerinin arz ve dağıtımının düzenlenmesi; besin kalite kontrollerinin arttırılarak; gıda imalathanelerinin ve yiyecek tüketim yerlerinin temizliğinin kesin yasal hükümlere bağlanması; temel kamu ve altyapı hizmetlerinin öncelikli temini ve dağıtımında kesin politik kararlar oluşturulması önerilmektedir.

Sağlıklı toplum; Avrupa Kentsel Şartında(1992), "*kişilerin kendi kendilerine veya toplu olarak yetebilmelerini sağlayacak ve hastalık ya da kaza durumlarında bakımlarını üstlenebilecek toplum"* olarak değerlendirilmektedir. Sağlıklı toplumun unsurlarına dikkat edilecek olursa, i) bireysel ve ii) toplu olarak kendi kendine yetebilmek öne çıkmaktadır. Bu tespitten yola çıkılarak, mahallelere kadar yaygınlaştırılmış sağlık merkezleri oluşturarak; halk sağlığı ile yakından ilgilenen gönüllü grup ve kuruluşlara çalışmalarına destek sağlama; kentlilerin sağlık kuruluşları (sağlık ocakları, hastaneler ve poliklinik yönetimiyle ilgili komisyonlar) gibi karar verici ve danışman kurumlarda çalışabilmelerinin önünü açma; uzman ve gönüllülere, koruyucu hekimlikle ilgili gerekli eğitimi verme konularının; yerel yönetimler ile ilişkilendirilerek bu çalışmalara destek verilerek, katılımların teşvik edilmesi konuları listelenmektedir.

Kentsel Şart, kent sağlığının uluslararası bir önem taşımasından dolayı, yerellik ve uluslararası programlarlar ortaklığını vurgulamaktadır. Kentsel Şartta yer alan *" her kentin geliştirilecek bir ağ içinde, yeni halk sağlık çalışmalarıyla ilgili tecrübe ve bilgilerini değiş tokuş edebilmelerini; ortak davranış geliştirebilmelerini; sağlıkla ilgili ve özel politik girişimlerini yasallaştırabilmelerini*" önerilmektedir. Tehdit derecesi arttığında, toplumların öncelikle kendi imkân ve araçlarını kendi yerleşikleri için kullanmayı tercih ettikleri ve yetmediğinde "insani yardım" çağrısı yaptıkları görülmektedir. Bu olgu da çok şaşırtıcı değildir.

[4] Avrupa Kentsel Şartının(1992), Metnin orijinali için bkz. (Council of Europe, Tarih Belirtilmemiş) Sağlık Bahsinin değerlendirilmesinde tam alıntılar "tırnak içinde ve italik" olarak gösterilmiştir.

Dünya Sağlık Örgütünün (WHO), "*herkese sağlık stratejisine dayalı*" stratejileri Covid 19 için incelendiğinde, bireysel korumayı önemsediği; devletlerarası ve halka yönelik bilgilendirmeleri tercih ettiği anlaşılmıştır. Web sayfasında ayrıca, ülkesel teknik rehber, durum bilgilendirmeleri ve teknik gelişmeler yer almaktadır. Kentsel Şartta öngörüldüğü gibi yerel yönetimler üzerinden bir strateji yürütmediği web sitesinin incelenmesinden (WHO, 2020) anlaşılmaktadır. Bu durum da hastalığın küresel olması ve merkezi düzeyde yönetilmesi gerektiği, grup yönetiminden ziyade, bireysel tutumların yönetilmesinin önemine işaret eden yeni bir olgu değerlendirmesini öne çıkarmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü, idare ile kamuoyu arasında köprü vazifesi gören gönüllü kuruluşları önemseyerek, desteklerini alarak iletişim kurmuştur. Bu konuya göre ilgili gönüllü kuruluşların, gönüllü faaliyetlerinden dolayı olayın gidişatını daha iyi yorumlayabilme kapasitelerinden de yararlanma anlamına gelmektedir.

Kuşkusuz demokrasinin temel unsurları içinde, "*dayanışma, aktif katılım ve çözümde ortaklık*" gibi konular sürdürülebilir sağlık ilkelerini sağlama ile örtüşmektedir. Avrupa Kentsel Şartında da ortaya konulduğu gibi, "*Yerel demokrasinin esasları oturtulmadan, kentlerdeki kişi haklarından söz etmek yersiz olur. Sosyal, bedensel ve duygusal ihtiyaçların temini ve saygınlığı, resmi idare ve kent toplumunun tüm fertlerinin birbirleriyle olan diyaloguyla sağlanabilir*" yaklaşımının genel geçerli olduğu anlaşılmaktadır.

Sağlık söz konusu olduğunda da, kurallar ve kararlardan etkilenecek kişilere, bu kararların duyurulması ve konu hakkında fikir etme hakkı tanınması ve karar verme süreçlerine faal olarak katılabilmelerini sağlamak da önemlidir. Covid-19 dan etkilenmiş her yaştan hastalığı atlatan kişilere, deneyimlerini anlattırma ve görüşlerini alma uygulamalarının, kısacası "*paylaşmanın*", kamu oyunda olumlu bir etki yarattığını düşünebiliriz. Olgunun değerlendirilmesi ve etki yaygınlaşması bakımdan uzman görüşleriyle, olguyu yaşayanların birlikte değerlendirilmesinin önemi açıktır. Akıllı toplum yaklaşımı daha kolay toplumsal destek bulan yapılar oluşturduğunu görmek gerekir. Kentsel Şart daha çok dikkatini yerel yönetimlerde halkın demokratik katılımına izin vermeye odaklanmış ise de, merkezi yönetim kademelenmesinde de demokratik yapılar oluşturularak, halkı dikkate alacak ve tecrübelerinden paylaşacak mekanizmalar oluşturmak ve bu sisteme katmak, sorunların değerlendirilmesinde ve çözümlenmesinde etkinlik sağlayacaktır.

Hayatın sürdürülebilirliği için sağlık ilkelerinin yönetiminde, yerleşimlerin kimliklerinin önemi Kentsel Şartta vurgulandığı gibi öne çıkmaktadır. "*Yerleşimin bölgesel ilişkileri, konumu, nüfusu, fiziki sınırları, çevresi, iklimi, formu, yapısı, kökeni, tarihi, işlevleri ve bunların tümü bir yerleşimin diğerinden farkını ortaya koyduğu*" vb hususlar dikkat çekmektedir.

Covid-19 Olgusu, tam da Şartta belirtildiği gibi*, "kentsel öncelikler hakkında karar vermek ve öneriler geliştirmek, tek bir mesleğe, tek bir birime veya şansa bırakılamaz. Bu ve benzeri kararlar; kentin özelliklerini, potansiyelini, aktivitelerini, gelişme kapasitelerini ve kaynaklarını kapsayacak bilgileri içeren ve belirli aralıklarla yenilenerek güncelleştirilen analizlere dayandırılmalıdır*" görüşüne uygun bir yapısallık taşımaktadır. Yenilikçi ve yaratıcı yerleşimler için başta gençler olmak üzere katılımın sağlanması, "iş*, konut, çevre, kültür, dinlence, eğitim, öğretim ve sağlık gibi*" konuların günün getirdiği yeni koşullarda yeniden yapılandırılması önem taşımaktadır.

Avrupa Konseyi'nin özellikle yukarıda sayılan ilkelerine uygun olarak, yerel yönetimlere yönelik çalışma programını Covid-19'a uyarlayarak, aşağıdaki hususlara yer verdiği görülmektedir (Council of Europe, 2020b). Mevcut işbirliği çalışmaları, Bosna-Hersek'te Mostar'a özel bir vurgu yapılarak yeni bir projenin başlatılması ve Gürcistan, Moldova Cumhuriyeti ve Kosova'da, uygulanacak yeni projelerin önerilerinin sonuçlandırılması ve izlenmesine uzanmaktadır. Ayrıca, Ermenistan, Ukrayna, Fas ve Tunus'ta proje faaliyetleri bulunmaktadır. 13 Ukraynalı belediyeye daha etik, yenilikçi ve kapsayıcı politikalar ve uygulamalar için yerel girişimlerini uygulama ve temsilcileri için çalıştay düzenlenmesi planlanmaktadır. Dış ilişkiler alanındaki çalışmalar, Avrupa Bölgeler Meclisi ile Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) üzerine bir çalıştay planlamayı ve Bölgeler Üst Düzey Grubunun Kongre / Komitesinin bir toplantısını planlamayı ve Dünya Forumu'nun hazırlanmasına

katkıda bulunmayı içermektedir. Ayrıca Bölgeler Odası'nın (Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresinin organı) gelecekteki faaliyetlerine yönelik teklifleri, karşılaşılan sorunların ve mevcut krizden çıkarılacak derslerin bir analizini içerecek şekilde uyarlanmaya başladığı anlaşılmaktadır. Özellikle bölgesel yönetimler, Covid-19 pandemisinin topluluklar üzerindeki etkisine, sağlık alanındaki sorumluluklarını ve kendi bölgelerindeki belediye faaliyetlerini koordine etme görevlerini de dikkate alarak ve gerekli koordinasyonu sağlamanın ön saflarında yer almaktadır. Ulusal makamlarla ve genellikle ulusal sınırların ötesindeki komşu bölgelerle yapılması planlanan çalışmaların ve durum tespit çalışmalarının bir amacı da, gelecekte bu tür ulus ötesi krizlerle başa çıkmak için ortak bir Avrupa politikasının şekillendirilmesine katkıda bulunmak olacaktır.

Tam da bu konuya uygun olarak, Covid-19 ile ilgili, üye ülke başkentleri arasında, bilgi paylaşımını sağlayacak bir site Ankara Büyükşehir Belediyesi öncülüğünde (2020)[5] kurulmuştur.

Covid-19 nedeniyle "evde kal ve hayata tutun" benzeri sloganlarla halk evde kalırken, tarım faaliyetleri toplumsal mukavemet için destek güç olması nedeniyle sürdürülmesi gerekli hale gelmiştir. Kurumlar konunun farklı yönleriyle bilgilendirmeler yapmaktadır. Konumuza ilişkin olarak Tarım ve Orman Bakanlığı ve İl Müdürlüklerinin web sayfasından (İzmir İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, 2020), bilgilendirmeler yapılmaktadır.

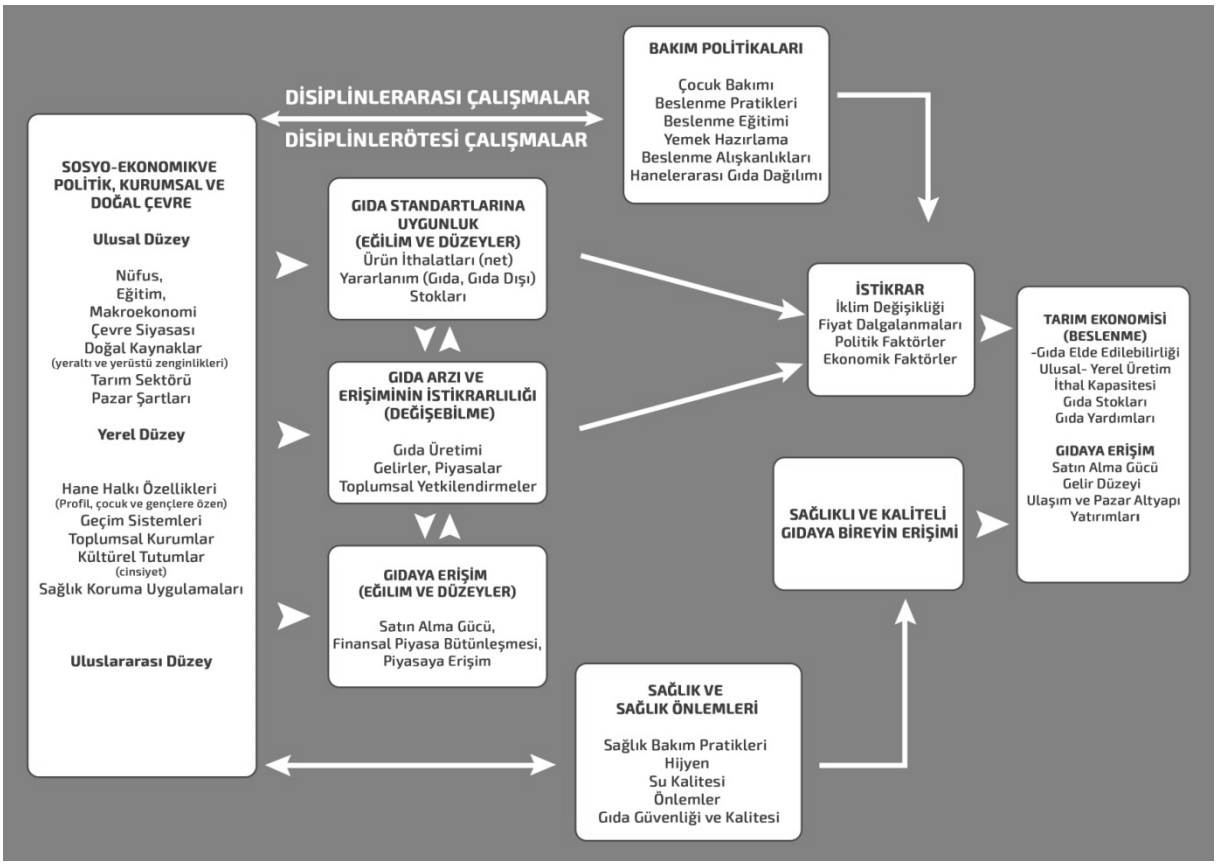
Ayrıca İllerdeki iletişim çalışmaları, vali önderliğinde, il sağlık müdürü sorumluluğunda yürütüleceği paydaş olarak, İl Milli Eğitim, Belediye, Yerel Medya, Servis şoförleri, taksi ve diğer esnaf odaları, üniversiteler, il müftülükleri, garnizon komutanlığı ile işbirliğinde fayda sağlayacağı görülen kurum, kurulu ve "Sivil Toplum Örgütleri" ile işbirliği stratejisi ortaya konulmuştur. Bilgilendirme amacıyla hazırlanan dokümanlar dijital olarak resmi web sitesi https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/Covid19 yayına konulmuştur. İl sağlık müdürlükleri yaptıkları aktiviteleri kendi web sayfalarında yayınlayacak, kampanya web sayfasına yönlendirme yapacak ve varsa kurumsal sosyal medya hesapları üzerinden paylaşım yapılacağı gibi bilgilendirmeler (Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, 2020) adresinden kamuoyu ile paylaşılmıştır. Ayrıca geri bildirim için de adres gösterilmiştir. Bu bilgilendirmelerde işçi sağlığı ve iş güvenliği ile ilgili bilgiler halkla ve ilgi guruplarıyla paylaşılmaktadır.

Sağlık konusu, beslenme imkânları ve gıdaya erişim ile öncelikle ilişkilendirilmektedir. Bu yönüyle, "gıda güvenliği olmayan", "gıda güvensizliğine açık" ve "gıda güvenliği olan" gruplar olarak toplum 3 kısımda incelenmektedir. Bu ayrımın tamamlayıcısı ise; yapısal, stok ve besin dayanıklılığı ile ilişkilendirilmektedir. Güvenlik açığı, belirtilen dayanıklılık göstergelerine bağlı olarak her üç grubu da etkilemektedir.

Güvensiz gıda ortamı, mukavemet edilebilirliği dönüştürebilmektedir. Bu durum şokun niteliğine ve süresine bağlı olarak değişmektedir. Stoklar kritik hale geldiğinde gıda güvensizliği oluşarak, mukavemetsizlik ortamı içinde, aşama aşama, yoksul gruplardan başlayarak tüm gelir gruplarının yer alacağı öngörülmektedir. Aşağıda yer alan Şekil.2 tasarımında gıda mukavemeti ve yönetim konusu kapsamlı gösterilmektedir.

[5] Ankara Büyükşehir Belediyesi, öncü olarak, 'Covid-19'a karşı Başkentler İttifakı' adlı bir platforma bağlı bir web sitesi kurarak, Covid-19 salgınına karşı mücadelede kentlerin deneyimlerinin paylaşılmasını sağlamıştır: https://www.capitalsinitiative.org/ Erişim Tarihi 26.05.2020; erişim tarihi itibariyle ismi yazılı başkentler sisteme dâhil olmuşlardır: Atina, Bağdat, Bangkok, Banjul, Bişkek, Brüksel, Budapeşte, Buenos Aires, Bükreş, Dnipro, Doha, Guanco, İslamabad, Kanberra, Karkiv, Kiev, Lefkoşa Türk Belediyesi, Londra, Lübliyana, Maputo, Moskova, Nur-Sultan, Paris, Pekin, Priştine, Riga, Saraybosna, Sejong, Seul, Shenzhen, Singapur, Tahran, Taipei, Talin, Tiflis, Tiran, Tokyo, Tunus, Ulan Batur, Washington, Viyana, Zagreb.

Şekil.2. Sürdürülebilir Etkin Gıda Bütünleşik Yönetimi

Şekil 2 : Karşılaştırınız, Hendriks ve Maunder, 2006: 26, şekil. 2.

Sağlık konusu; ölümcül bulaşıcı hastalıklar, güvensiz gıda, yetersiz beslenme ve temel sağlık hizmetlerine erişim kısıtları ile birlikte değerlendirildiğinde; sağlık, ekonomi, sosyoloji, psikoloji, coğrafya, hukuk, yönetim, fen bilimleri/teknoloji (ziraat, çevre), vb disiplinlerinin öncelikle ilgi alanına girmektedir. Disiplinlerarası değerlendirmeler, çağdaş gelişmeler ve bilgi birikimi koşullarında birlikte hareket etmektedir. Bilinen bilgi birikimi ile hesap verebilirlik de bu değerlendirmeyi etkilemektedir. Bu bakımdan elde olan bilgileri; araştırmalar ve teknolojiler, kamu oyu araştırmaları, bilgi bankaları oluşumları, çok aktörlü uzmanların yer aldığı halkın katılım toplantıları vb konuları birlikte değerlendirmek gerekmektedir.

Covid-19 pandemisinin kısa dönemde ortaya çıkan etkilerinden birisi de, metin içinde de vurgulandığı gibi, insanın mukavemeti anlamına gelen, tarımsal mukavemet konusudur.. Küresel komşuluğun getirdiği diplomatik-ticari ilişkiler ağlarındaki mal ve hizmet dağılımında , ticari tercihlerin zaman içinde ekolojik baskıya veya ekolojik emperyalizme dönüştüğü bir ortamda; birden ülkeler kendi yerleşiklerinin gıdasını tek başına "gıda güvenliği nedeniyle" temin etmek zorunda kalmışlar ve sınır kapılarını kapatmışlardır. Bu durum gıda yönetiminde(administration), ulusal hakimiyete dönüş konusunu önümüzdeki günlerde tartışma alanına alacak bir değişim yaratmıştır. Covid öncesinde, üretim fazlasını ihraç etme yanında, bir bakıma rutin bir uygulamaya dönen; i) kendi yerleşiklerinin tüketmediği "gıdayı" yabancı müşteri için üretmek veya ii) ülke içinde zaten üretilen gıda maddelerini ithal ederken, yerli üreticinin ne kadar yararına hareket edildiği hususu, birden ulusal ve uluslararası düzeyde özellikle Çin ve ABD arasında son iki yılda zirve yapan ticari tehdit konuşmalarından da "fark edilmiştir". Bu nedenle şekil 2. de vurgu yapılan uluslararası

ilişkiler ekolojik emperyalizmin etkilerine göre şiddeti değişebilecek olabilirliğine de işaret etmelidir.

Bu fark ediş gelecek senaryosunda hangi ülkeler için sürdürülebilirliğini ülke lehine geliştirebilecektir?. Nihai tahlilde sorgulanmaya değer görülen bu konular, idari gizliliğin olmadığı ve bilgiye erişilebilirlik koşullarında, gelecek yıllarda daha iyi anlamlandırılabilecektir. Aslında bu konu dünya gündemini uzun zamandır meşgul etmekte ve çeşitli toplantılarda işbirliği zemini aranmaktadır.

Öncelikle bir fikir geliştirmek, hayal etme ve uygulanabilirliği anlamak önem taşımaktadır. Bu mantıksal çerçevenin oluşturulmasında, "kullanıcılar", "kullanıcı ihtiyaçları" ve "kullanıcı etkileşimi" kavramları dikkat çekicidir. Bilimsel çalışmalarda, herkese karşı bir sorumluluk bulunmaktadır. Başka bir ifadeyle, yalnızca halka karşı hesap verebilirlik değil, paydaşların katılımı, tüketiciler veya sektörel duyarlılık içinde hareket etmek gerekmektedir. Disiplinlerarası çalışmalara daha da bir sorumluluk yüklemiş ve çeşitli kanallardan doğrulatma eğilimi gelişmiştir. Kapsamlı olmayı gerektiren bilimsel çalışmalar giderek daha pahalı hale gelmektedir. Bilimsel faaliyetler; "inanma" ve "mali destek" ile yapılabilmektedir. Bu gelişim de çalışmanın "avukatlığını yapmak" ve "kamuoyu desteğini de alarak meşrulaştırmak" felsefesine dayanmaktadır. Kuşkusuz, bilimsel uzmanlığın koruyuculuğu, ispat edebilirlik ile birlikte sağlanmaktadır. Bu da geçmişte olduğundan daha yıkıcı eleştirileri araştırmacıların önüne getirmektedir. Ayrıca, toplum fayda sağladığı ölçüde çalışmaların geçerliliğini onaylamaktadır. Aksi takdirde ikna edilebilirlik ortadan kalkmaktadır. Gıda güvenliği ve toplumsal mukavemet konusu, bu görüşler ile ilişkilendirilebilecek bir konudur. Tatbikî de fayda odaklı bu görüşlerin günün getirdiği koşullarda eleştirilebilir özellikler de yüklenebileceğini öngörmek gerekmektedir.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

"Sağlık ve Gıda Güvenliği ve Yeterliliği" konusu, kamu kaynaklarının kullanıldığı, geliştirildiği ve kamu yönetiminin ulusal çıkarlar içinde hareket etmesi gereken bir bütünlük taşımaktadır. Tarım faaliyetleri için yeni alanlar açılmakta; iklim değişikliği, yönetsel zorluklar ve en önemlisi kırdaki zorluklara göğüs germekten vazgeçme ile tarımdan uzaklaşma gibi temel nedenlerle tarım alanları fonksiyonelliğini kaybetmekte/kaybettirilmektedir. Bağlantılı olarak, tarımı güçlendirmek, hukuki yaptırımlar getirmek, bilgi desteği için kamu üniversitelerinin de, bütünleşik sektörel gücünden yararlanmak ve bu amaçla da desteklemek gerekmektedir. Özelleştirme kamu hizmetlerini destekleyen bir sınırlılık taşımalıdır. Afetlerin giderek arttığı ve çeşitlendiği küresel komşulukta, maalesef ülkeler elindekini tutmakta, diğerine insani yardım konusunda "cömert" olamamaktadır. Bu bağlamda, tarım sektöründe de kendine yeterli ve üretken olmak her ülke için olduğu kadar, Türkiye için de genel geçerli kural haline gelmiştir. Bu olgu da, virüsün tehditlerinin Türkiye için fırsata döndürüldüğü, faydacı yönü olarak kamuoyunda değerlendirilmektedir.

Küresel bir sorun, küresel işbirliğinin neden gerekli olduğunu hatırlatmaktadır. Bu durumda, uluslararası kuruluşlara daha güvenle bakmak gerekmektedir. Mamafih, küresel işbirliği görünür hale geldiğinde ancak inanma da artabilecektir. Bu nedenle ortaklaştırılmış bilgilere erişim olmalıdır. Ayrıca, ortaklıkta eşit sorumluluklara yer verilmelidir. Örneğin, dış göçlerde, 1950'lerden beri üye olduğumuz "Avrupa Konseyi" ve işbirliği yaptığımız "Avrupa Birliği" üye devletleri yönüyle de, hukuk dışı düzensiz dış göçler konusunda gerekli ve yeterli destek gördüğümüzü söyleyemeyiz.

Sağlık sistemleri, ülkelerin gelişmiş ve gelişmiş olmama yönüyle incelenirse de, bu konu aslında küresel salgınlarda, "0 toplamlı olmayan bir oyun" gibidir. Mamafih, gelişmiş ülkelerde de, sağlık sistemlerinde görülebilen zayıflıklar, bazı grupları olumsuz etkileyebilmektedir. Gelişmemiş ülkelerde de tıpkı diğer afet tiplerinde olduğu gibi, işsizlik ve yoksulluk bağlantılı olumsuz etkilemeler daha fazla olmaktadır. Gelişmiş ülkelerdeki gibi eski haline dönme başarısı da öngörülememektedir. Bilindiği gibi özellikle, küresel olaylarda küresel internet erişimi zayıf ve güçlüyü hızla görünür

kılmaktadır. Ancak "en zayıf halka kadar güçlü olduğumuz" artık bilinmektedir. Ayrıca bilinen etik hukuk kuralları çerçevesinde, başarısızlık da, yönetsel itibar kaybını ortaya çıkarabilecektir.

Bir eylem ancak gayrimeşru, evrensel hukuka aykırı ve tutarsız olarak değerlendirildiğinde terör ve gerçekleştiren de "terörist" olarak nitelendirme eğilimi bulunmaktadır. Güvenliği tehdit eden olguları önleyen mekanizmaların yaygın kullanılmasını engellemeye yönelik davranışlar, devlete karşı işlenmiş suçlar kapsamında değerlendirilip, terör tanısına alınabilir mi? bu konu önemlidir. Örneğin Covid-19 virusunun yaygınlaşmasına hizmet eden ve bireysel olarak koruyucu olma özenini göstermeyen kişilerin davranışı suç ile ilişkilendirilerek, para cezasına çaptırılmıştır. Hatta İtalya'da hapis cezası da gündeme gelmiştir. Ancak toplumu koruma adına, güvenlik amaçlı, idari tedbirlere uyulmamasında ısrar edilmesi "ceza alma" nın utandırıcılık da sağlamaması bağlamında nasıl bir yöntemsellik uygulanacaktır. İnsan faktörüne ve olaya göre terör taktiklerinin de değiştiğinin düşünülmesi koşullarında, güvenliği tehdit eden her davranış terör sözcüğünün dayandığı, "korkutma", "korkutucu olma" ile ilişkilendirilebilecek bir özellik taşımaktadır. Örneğin, terör kapsamında düşünülen, asker veya polis gibi kolluk güçlerine ve kamuya açık yerlerde sivillere yapılmaya başlanan saldırılardır. İdarenin kurallarına uymaya davet eden resmi güvenlik görevlisi veya görevlendirilen kişilere saldırıp hatta tüküren kişiler terörist olarak değerlendirilerek devlete karşı işlenmiş suçlar kapsamına alınmalı mıdır?

Bu gibi virüs vakalarının devam edeceğine ilişkin "Coronalı Yeni Dünya Düzeninde"; güvenli ortamlar ve "akıllı toplum" ilişkilerinin nasıl düzenlenmesi gerekeceği, hızla ve dikkatle düzenlenmesi gereken bir konudur. Ortada, bilgilendirmeye rağmen, ülkeden ülkeye değişse de, kişi özgür bırakıldığında, güvenliğin kalmadığı ihtiyatlılıktan uzak bir ortam oluşmaktadır. Görülen o ki, yönetimin afetlerde ikna üzerine daha bilimsel çalışması gerekmektedir. Kişilerin giderek evde daha çok kalacağı durumlarda bunalıma düşmemesi için, çalışma kapasitesine göre; kendini geliştirmesi ve meşgul etmesi, yoruluncaya kadar çalışması, bittiğinde tekrar başlaması, moral açısından güçlü olmanın anahtar sözcüğü haline gelmektedir. Bilgi toplumu ve yaşam kalitesi göstergelerine erişebilirlik toplumun elinden kaymaması gereken bir konudur. Toplumun içinden çıkan yönetici rollerini üstlenen kişilerin dikkatle, akıllıca seçilmesi yanında; çok yakından sürekli izlenip, denetlemesi de çağımızın gerekliliğidir.

KAYNAKÇA

Hendriks, S. L., & Maunder, E. (2006). Identification of food security indicators for FIVIMS. ZA. *Unpublished paper prepared for the World Food Programme. Pietermaritzburg: University of KwaZulu-Natal*.

Hulme, M. (2016). *İklim Değişikliği Konusunda Neden Anlaşamıyoruz*? (Çev. Merve Özenç). İstanbul: Alfa Yayınları.

Toprak, Z. (1990). Kıyı Yerleşimlerinde Turizm Faaliyetleri ve Belediyelerin Karşılaştıkları Sorunlar-Çeşme Belediyesi Örneği. *Amme İdaresi Dergisi, 24*(4), 111-129.

Toprak, Z. (2014). *Yerel Yönetimler*.(9. Baskı). İzmir: Siyasal Kitabevi

Toprak, Z. (2019a). İklim Değişikliğine Bağlı Doğal Afetlerin Tarımsal Faaliyetlere Etkileri, Toplumsal Farkındalık Analizi, *Kırsal Kalkınma ve Kooperatifçilik* (s. 299-325). Ankara: Ankara Üniversitesi Yayını.

Toprak, Z. (2019b). Afet Yönetimi Açısından Kıyı Kanunu ve Kıyı-Sınır Güvenliği. (Ed. Prof. Dr. Zerrin Toprak Karaman ve Prof. Dr. Oğuz Sancakdar). *Afetler ve Güvenlik Yönetimi*).(s. 219-243). Ankara: Palme Yayınevi.

İnternet Kaynakları

BBC haber (2017) ,Buzullarda saklı hastalıklar yeniden canlanıyor, https://www.bbc.com/turkce/vert-earth-39874249 (Erişim Tarihi): 25.05.2020)

Council of Europe, (Tarih belirtilmemiş). European Urban Charter. https://rm.coe.int/168071923d, (Erişim Tarihi): 11.05.2020)

Council of Europe, (2020a). Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (ETS No. 5). https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/webContent/62111354, (Erişim Tarihi: 06.05.2020).

Council of Europe, (2020b). *COVID-19: Co-operation and external relations.* https://www.coe.int/en/web/congress/Covid-19-co-operation-and-external-relations, (Erişim Tarihi: 19.04.2020).

Covid-19'a karşı Başkentler İttifakı (2020). https://www.capitalsinitiative.org (Erişim Tarihi: 25.05.2020)

Euronews, (2019). *Türkiye'de tarım alanları azalıyor, çiftçi sayısı yüzde 38 düştü. https://tr.euronews.com/2019/02/20/turkiye-de-ciftci-sayisi-yuzde-38-dustu-tarim-alani-yuzde-12-azaldi*, (Erişim Tarihi: 10.05.2020).

FAO, http://www.fao.org/FOCUS/E/rightfood/right2.htm (Erişim Tarihi: 25.05.2020)

Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, (2020). *Portal*. https://Covid19bilgi.saglik.gov.tr/tr/, (Erişim Tarihi: 11.05.2020).

International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies, (2018). *World disasters report 2018.* https://media.ifrc.org/ifrc/world-disaster-report-2018/, (Erişim Tarihi)

İzmir İl Tarım ve Orman Müdürlüğü, (2020). *Portal.* https://izmir.tarimorman.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 11.05.2020).

Legendre. M vd (2015) In-depth study of Mollivirus sibericum, a new 30,000-yold giant virus infecting Acanthamoeba, https://www.pnas.org/content/pnas/early/2015/09/02/1510795112.full.pdf (Erişim Tarihi):25.05.2020)

Türkiye Sağlıklı Kentler Birliği, (Tarih belirtilmemiş). *Birlik Hakkında.* http://www.skb.gov.tr/birlik-hakkinda/birlik-hakkinda/, (Erişim Tarihi: 09.11.2019).

UN, (2009). *Human Security in Theory and Practice.* https://www.undp.org/content/dam/turkey/docs/news-from-new-horizons/issue-41/UNDP-TR-HSHandbook_2009.pdf, (Erişim Tarihi: 11.05.2020).

WHO, (2020). *Portal*. https://www.who.int/, (Erişim Tarihi: 19.04.2020).